

Ernst Jünger se naște la Heidelberg în 29 martie 1895. Studii liceale la Hanovra. La 18 ani fugе de-acasă și se angajează în Legiunea Străină. În 1914 se înrolează voluntar, luptă cu bravură și i se decernează cea mai înaltă distincție militară germană, „Pour le mérite“. După război, studii de filozofie la Leipzig și de zoologie la Napoli. Câteva specii de insecte descoperite ulterior îi vor purta numele. În cel de-al Doilea Război Mondial participă la campania din Franța. În urma atentatului eșuat împotriva lui Hitler (1944), este demobilizat și declarat „nedemn de a face parte din armată“. Între 1945 și 1949, forțele aliate îl pun sub interdicție de publicare. Din 1950 se stabilește la Wilflingen. În 1959 întemeiază cu Mircea Eliade revista *Antaios*. În 1982 i se decernează Premiul Goethe; în 1995, la centenarul nașterii, i se aduc omagii naționale și internaționale de anvergură. Ernst Jünger se stinge din viață la 17 februarie 1998. Între 1956 și 1995 i s-au acordat 27 de premii, titluri și distincții în Germania, Franța, Italia, Spania, i s-au închinat numeroase volume omagiale, numere de reviste, mii de pagini de critică și exegeză literară. Opere: *In Stahlgewittern* (1920; trad. rom. *În furtuni de oțel*), *Der Kampf als inneres Erlebnis* (1922), *Das abenteuerliche Herz* (1929; trad. rom. *Inimă aventuroasă*), *Die totale Mobilmachung* (1930), *Der Arbeiter* (1932), *Afrikanische Spiele* (1936; trad. rom. *Jocuri africane*), *Auf den Marmor klippen* (1939; trad. rom. *Pe falezele de marmură*), *Gärten und Straßen* (1942; trad. rom. *Grădini și drumuri*), *Die Pariser Tagebücher* (1949; *Jurnale pariziene*, Humanitas, 1997), *Heliopolis* (1949), *Über die Linie* (1950), *Der gordische Knoten* (1953), *Gläserne Bienen* (1957; trad. rom. *Albine de sticlă*), *Die Hütte im Weinberg* (1958; trad. rom. *Coliba din vie*), *Subtile Jagden* (1967), *Annäherungen: Drogen und Rausch* (1970; trad. rom. *Aproximări: Droguri și extaz*), *Die Zwillie* (1973; trad. rom. *Praștia*), *Eumeswil* (1977), *Die Schere* (1990), *Siebzig verweht* (1980–1995).

Viorica Nișcov este istoric literar și traducător, cu contribuții în domeniul germanisticii, literaturii comparate și folclorului. Printre autorii traduși se numără Novalis, Ricarda Huch, G. Scholem, C.G. Jung ș.a. Cea mai recentă carte a sa, *Ești cât povestești: O fenomenologie a basmului popular românesc*, a apărut la Humanitas în 2012.

ERNST JÜNGER

Cartea ceasului
de nisip

Traducere și prefață de
VIORICA NIȘCOV

 HUMANITAS
BUCUREȘTI

AMBIANȚĂ DE NISIPARNIȚĂ*

Nisiparnițe – cititorul cunoaște desigur starea de spirit în care un obiect devine atrăgător, indiferent dacă ne slujim de el zilnic sau îl privim doar în treacăt. Acesta e începutul oricărei simpatii și al oricărei colecționări. Pornim prin a ne adânci în obiect și pătrundem înăuntrul lui. El ne revelează tainele sale, iar dacă avem răbdare, vom vedea că o taină urmează alteia. Până și cea mai mică floare are rădăcini în nemărginire, și simpatia noastră e cea care o descoperă. Umilitatea nu e decât ascundere. La fel mi s-a întâmplat cu nisiparnițele. Pe prima mi-a dăruit-o Klaus Valentin, care, asemenea altor prieteni dragi, a dispărut în Rusia. Am privit-o ca pe o curiozitate, de felul acelor pe care ne place să le avem pe rafturi sau printre cărți. Abia mult mai târziu, lucrând noaptea, m-a izbit faptul că din acest ceas de nisip izvora o liniște specială, o viață silențioasă, care era închisă ca într-o colivie de greieri în dispozitivul colonetelor sale fusiforme de fier. Să fi fost vechimea care îi conferise strălucirea opalină, vâlul fin, întâlnit altminteri doar la obiectele de sticlă date la iveală de săpăturile arheologice? Nisipul alb curgea fără

* Acest capitol poate fi ascultat în lectura autorului, înregistrare din 1954 și postare pe internet cu ocazia împlinirii a 18 ani de la dispariția lui: <https://www.youtube.com/watch?v=TZwKZ4RxtlI>.

zgomot dintr-un cilindru într-altul. Se golea în formă de pâlnie în cel de sus și se boltea, formând un con, în cel de jos. Puteai să consideri acest munte, care se aduna din clipe pierdute, drept semnul consolator al faptului că timpul se spulberă, dar nu dispare. Se acumulează în adânc.

Această afinitate a ceasului de nisip cu liniștea studiilor savante și cu intimitatea domestică a fost deseori observată. Pentru amândouă avem mărturia unor imagini celebre: *Melancholia* și *Ieronim în chilie* ale lui Dürer. În prima, vedem un înger meditativ, ținând în mână un compas, în mijlocul unui instrumentar faustic, alcătuit din cristale, cântare, tabele cu cifre. Un foc alchimic arde pe fundalul cosmic. Cealaltă îl arată pe sfânt în chilia lui scriind. Cărți, sfeșnice, recipiente, foi pline de însemnări, un craniu, un crucifix mobilează încăperea. Sub laviță, o pereche de încălțări de grădină; soarele cade prin ochiurile de geam plumbuite.

Ciudățenia în amândouă imaginile o constituie o mare nisiparniță, o veritabilă sticlă de măsurat orele. În ambele, ea arată timpul la jumătate, ceea ce vrea probabil să însemne că artistul îi surprinde pe sfânt și pe înger în chiar miezul activității lor. Corespunzător, cântarul din *Melancholia* stă în echilibru, clopotul bate, focul arde. Ne aflăm adânc în timp.

Pe ambele imagini este însemnat anul 1514. Nisiparnițele sunt gravate după modele diferite, ceea ce ne face să conchidem că la vremea aceea aveau o mare răspândire. Dacă îngerul, înconjurat de instrumentele spiritului, pare să fie cufundat în gânduri vane, poate cugetă chiar la deșertăciunea științei sale și a operelor ei, Ieronim, în schimb, e adâncit în propria-i îndeletnicire. Nu poate fi vorba de o activitate de transcriere, căci pe micul pupitru din fața lui nu se află nici o carte, ci de redactarea unei scrieri originale. Imaginea și-a exercitat farmecul asupra spiritelor contemplative de-a lungul multor generații. Cine oare n-ar vrea să aibă parte de această liniște,

în mijlocul încăperii cu lambriuri calde de lemn, în vreme ce, într-un colț, nisipul picură din nisiparniță, iar în fața pupitrului visează un leu, pe care îl putem înlocui și cu o pisică? Și, într-adevăr, astăzi încă mai locuiesc și lucrează la fel în Europa numeroase minți, iar în fața gravurii lui Dürer, oricui îi vine în minte locuința mai mult sau mai puțin modestă a vreunui prieten, cărturar sau artist, de care își amintește astfel. Acest a-ne-fi-reamintit ține de esența operei de artă, care revelează o relație tainică, dar neconținut repetată.

Astfel, în orice cameră de studiu, în orice cabinet de lectură, există puțină ambianță de nisiparniță, puțin din duhul *Melancoliei* și al *Sfântului Ieronim*. Acolo e întotdeauna tristețe, dar întotdeauna și o stare de bine, căci e întotdeauna și reflecție. Oricine cunoaște desigur astfel de ore petrecute în tăcere sau convorbind, ore în care s-ar fi zis că timpul, dacă nu se oprea chiar în loc, curgea cel puțin tihnit. Poate afară ploua sau focul ardea în cămin.

Îmi amintesc de multe asemenea locuri și, dacă rezist ispitei de a le numi, este doar pentru că nu le întrevăd sfârșitul. În viața oamenilor tineri există ani în care ei se mută din aceste chilii, claustre, foșoare, în altele, mișcându-se ca între puncte de sprijin, ocupate, fiecare, de câte un locatar mai mult sau mai puțin ciudat. Continuă să existe orașe mai mici ori mai mari, chiar sate, în care nu lipsesc astfel de cochilii. Fie că auzim în sud zbârnâind cicadele în grădini, fie că privim în nord culmile înzăpezite, fie că ne retragem în camere cu chirie sau într-o locuință din casa părintească: pretutindeni domnește duhul ieronimic. Vom întâlni sărăcia și chiar mizeria neagră mult mai des decât opulența, și totuși aproape toți bogații și puternicii pământului au petrecut ani, de cele mai multe ori pe cei mai frumoși, în astfel de colibe ale gândirii, în care munca și răgazul trec, îngânându-se, una într-alta.

E greu să păstrezi această ambianță în condițiile ulterioare de viață, mai ales atunci când succesul începe să se facă simțit. Dar nu e cu neputință, căci ea nu e legată nici de vârstă, nici de sărăcie ori de bogăție. Ieronim e reprezentat de artist la o vârstă înaintată. De asemenea, el a dus o existență nu doar puternică, ci și princiară, după cum arată leul care îi stă la picioare. Deci nu deosebirea de educație și vârstă produce această stare specială de bine; efectul se datorează mai degrabă unei deosebiri temporale. De ea se va ocupa scrierea de față.

Firescul este de cele mai multe ori ultimul lucru pe care îl stârnesc gândurile noastre. El seamănă cu iepurele care se pitește bine tocmai la picioarele noastre. De aceea ne uimește cu atât mai mult. Observasem că nisiparnița creează o ambianță de extremă bunăstare. Constatării i-a premers probabil împrejurarea că o toleram în timpul lucrului. Abia în această ordine de idei m-a izbit faptul că niciodată nu suportasem, nici în dormitor, nici în birou, un ceas. Lucrul era cel puțin valabil pentru încăperile pe care le denumim „interior“ și de care nu dispunem întotdeauna, cel mai puțin în calitate de soldați în războaie. Aceași aversiune am extins-o, și o extind, asupra telefoanelor și radiourilor, la al căror caracter de ceasornic vom reveni. Dar ea nu a mers atât de departe ca aceea a fratelui meu, care, după câte știu, nu a avut niciodată vreun ceas. E un lux pe care nu mi-l pot îngădui. De altfel, antipatia față de ceasuri în spațiile interioare nu e ceva ieșit din comun. Cred mai degrabă că e foarte răspândită, ba chiar că o simte oricine, în acele zone în care a rămas copil sau artist, într-un cuvânt, în natura sălbatică. Ceasul nu ține de pădure. Nu ține nici de lumea iubiților și a jocurilor, nici de muzică. El nu măsoară orele pe care spiritul le petrece în răgaz sau le consacră operei creatoare. „Ceasul nu bate pentru cel fericit.“ Repulsia e adâncă, atingând o vrajă, un tabu, în vreme ce simptomele

ei sunt evidente. Avem sentimentul că nu putem lucra, nu putem adormi în ticăitul lui. Avem impresia că gândul ne este constrâns să bată în tactul neliniștii. Nu vrem să fim chemați, să fim treziți. E vorba, de fapt, de o revendicare a libertății în zonele în care nu am fost încă aserviți.

În această ordine de idei îmi vine în minte o anecdotă despre pictorul Degas. Era pe vremea primelor telefoane la Paris. Degas se afla, la masă, la un mecena care pusese să i se instaleze un post telefonic. Pentru a prezenta invenția în adevărata ei lumină, a cerut să fie sunat anume atunci. Întorcându-se de la convorbire, aruncă musafirului său o privire plină de așteptare. „Vasăzică asta e telefonul“, spuse Degas, „se sună, și vă duceți acolo“.

Nisiparnița nu se numără printre acești sclavi care ne sunt o povară prin pretențiile lor. Este un slujitor modest din alte vremuri. Desigur, măsoară și ea timpul, dar, așa cum vom vedea, pentru utilități mai umane. Dincolo de bunăvoința pe care i-am arătat-o, am început să mă ocup mai îndeaproape de ea până în clipa în care a trebuit să-mi revizuiesc, nu pentru multă vreme, cartea consacrată *Muncitorului*. În sfera acestuia nu se țese, firește, nici un fel de ambianță de nisiparniță, aici totul e măsurabil, divizibil, secționabil în cele mai mici și mai scurte intervale de spațiu și timp, împins fără milă în lumina fulgerătoare a conștiinței. Iată că de mult nici precizia ceasurilor mecanice, nici aceea a celor mai bune cronometre nu mai e suficientă. Prin urmare, ce au a face nisiparnițele cu noi?

Ceva totuși au. Cine trăiește în această lume trufașă de titani, în plăcerile, ritmurile și primejdiile ei, poate să săvârșească lucruri mari, dar pe ea nu o poate evalua. În cel mai bun caz va păți ca Napoleon, care, în stare fiind să cucerească o lume, a fost totuși atât de orb în privința persoanei și a situației sale. În prefața la *Război și pace*, Tolstoi se referă în

treacă la această stare, atunci când spune că marii făptuitori sunt probabil cel mai puțin liberi dintre oameni. Cu cât trăim mai adânc în timpul nostru, cu atât suntem mai supuși prejudecăților lui. Or timpul însuși este cea mai mare prejudecată; o veche temă a filozofiei. De dată mai recentă e părerea după care această prejudecată nu rămâne mereu la fel, ci își schimbă formele și modurile de manifestare.

În acest sens, nisiparnița este un bun punct de sprijin pentru critica facultății de judecare, o enclavă precopernicană, stabilă în lumea noastră rotitoare. Lucrul este cu atât mai valabil atunci când atingem limita care separă concepția copernicană a timpului și a spațiului de o alta nouă.

Dar nu numai rolul ei excentric ne atrage să o examinăm, ci și însemnătatea ei actuală, ce se cuvine scoasă la lumină. Timpul nisiparniței trăiește în noi toți, nu doar în zilele copilăriei, în zilele petrecute în grădină, în zilele de vacanță, ci adânc în profunzimile ființei. El este altceva decât timpul ceasului mecanic, altceva și decât timpul solar. Poate merită osteneala de a-l înfățișa, la fel cum din deșeurile aflate în galerii aproape nebătute se obține un minereu rar. Poate va scânteia în cristale neobișnuite, poate va ascunde chiar o putere tămăduitoare sau ne va satisface doar simțul pentru curiozități. Rămâne de văzut.

Acestea au fost gândurile care mi-au răsărit treptat în minte atunci când m-am familiarizat cu obiectul și am început să adun informații despre el. Categoria de care ține trimite mai mult la descoperiri legate de întâmplare decât la studii savante, și mai înainte de orice pretinde asistență. O corespondență întinsă, precum are de cele mai multe ori astăzi de întreținut autorul, nu aduce numai poveri, ci își are și părțile ei luminoase. Au început să picure informații legate de nisiparniță, pentru care îmi exprim și aici călduros grațitudinea, iar peste puțină vreme a rezultat o anume cunoaștere a subiectului și

o perspectivă de ansamblu. Aflasem din cazuri asemănătoare că publicarea acționează ca un magnet care atrage o sumedenie de lucruri încă neștiute; dar, în definitiv, pentru astfel de cazuri există adaosurile.

Stă în natura temei să stimuleze digresiunile. Motiv pentru care nu le vom evita. Ele ne vor duce mai întâi la general, la examinarea timpului și a măsurării lui. Apoi la particular, la mărunțișurile ceasului de nisip. Ceea ce se leagă de faptul că vânătoarea ne conduce de cele mai multe ori la foliante prăfuite și îndepărtate, spre supărarea hăitașilor, adică a bibliotecarilor ce se simt amenințați de astmă. Totodată se întâmplă să dai peste pasaje apocrife care, dacă nu sunt „bune și folositoare“, oferă totuși o lectură amuzantă și pe care nu le lași bucuros deoparte. Dacă vrem să sporovăim despre timp, trebuie să avem timp. Dar să nu ne plictisim.

Spunem: „fiecare lucru la vremea sa“. Dar, tot așa, fiecare loc și fiecare om își au vremea lor. Apoi se știe că nu avem timp. Ceea ce vrea să însemne că nu avem timp de prisos, căci unul are mai mult, altul – mai puțin. În epoca ceasurilor de nisip, oamenii aveau mai mult timp decât astăzi, când suntem înconjurați de ceasuri. În plus, suntem mai adânc împlântați în limitele noastre temporale decât în cele spațiale, chiar dacă lanțurile sunt mai puțin vizibile.

Toate acestea arată că vocabula „timp“ are cele mai felurite înțelesuri. Nu e vorba doar de înțelesuri lexicale, ci de straturi care ne împresoară și ne pătrund ca un labirint. Dacă examinând timpul îi înțelegem acest caracter labirintic, câștigul e deja mare, căci enigma timpului nu va fi de nimeni dezlegată. Dar diversitatea timpului produce oglinzi în care și ceea ce numim timpul „nostru“ poate deveni mai clar și astfel mai clarificabil.

CUPRINS

<i>Ernst Jünger – o călătorie prin casele timpului</i>	
Prefață de Viorica Nișcov	5
Ambianță de nisiparniță	35
Ceasuri și timp	45
1. Ceasurile în lumea noastră 47	
2. Viața fără ceas 49	
3. Ceasuri solare 53	
4. Ceasuri de apă 61	
5. Ceasuri ignice 71	
6. Ceasuri florale și alte ceasuri naturale 75	
7. Timp ciclic și timp progresiv 80	
8. Introducerea ceasului cu roți 85	
9. Ceasul cu roți nu e nici ceas cosmic, nici ceas teluric 87	
10. Toate modelele de ceasuri cu roți variază o unică idee de bază 93	
11. Inventarea formelor primordiale nu este tulburată de nici o intenție 95	
12. Corespunzător, în lumea tehnicii există o zonă lipsită de intenționalitate 98	
13. Mori și ceasuri ca modele ale amenajărilor noastre tehnice 101	
14. Răspândirea roții 106	
15. Asamblări de roți. Mașinile în lumea antică și în lumea modernă 110	
16. Roată și eșapament 115	
17. Eșapamentul, ideea fundamentală a ceasului cu roți 118	
18. Momentul inventării ceasului. Caracterul ei unic și neașteptat 124	
19. Supoziții despre inventatorul ceasului cu roți. Gerbert 127	
20. Latura tanatică a lumii ceasurilor 135	
21. Ceasul, prima mașină a lumii noastre 138	
22. Ceasul, primul automat al lumii noastre 140	
23. Ceasul în sensul său cel mai înalt 148	

Nisiparnițe	151
1. Etimologii 153	
2. Originea nisiparnițelor 155	
3. Sticlă, înveliș și nisip 161	
4. Constructorii de nisiparnițe 164	
5. Nisiparnița în cabinetul de studiu 171	
6. Nisiparnița în amvon 174	
7. Nisiparnița pe mare 176	
8. Durata de scurgere a nisiparnițelor 184	
9. Subdivizarea duratelor de scurgere. Hughes, Sternfeld, Vivielle 187	
10. Încercări de a spori precizia nisiparnițelor. Tycho Brahe 190	
11. Încercări de mecanizare a nisiparniței. Radi și Martinelli 198	
12. Nisiparnițe celebre. Holbein și Erasmus 201	
13. Nisiparnițele în lumea modernă 207	
14. Nisiparnița în literatură 211	
15. Nisiparnița în pictură 217	
16. Nisiparnița ca simbol tanatic. Dürer 223	
17. Cronos 225	
18. Nisip și efemeritate 227	
Timpul nisiparniței ca medicament	229
Noi ceasuri elementare	236
Nisiparnițe – <i>Miscellanea</i>	239
<i>Lista ilustrațiilor</i>	259